Naturalizm ve Fizikalizm: Yeni Ateizmin Bâtıl Önermeleri

Doç. Dr. Muhammed Samedpûr Âzer Şerebiyânî

Giriş

İnsanı meşgul eden önemli kaygılardan biri de varlık âleminin başlangıcını bilmektir. Tarih boyunca insan zihni sürekli olarak varlık âlemi ve mevcudatın, özellikle de insanın kendisinin nasıl ortaya çıktığı, yaratılış hedefinin ne olduğu ve işin sonunun nasıl geleceği sorusuyla uğraşmıştır. İnsanın hayvanlardan farkı, tek derdinin yiyecek, içecek ve giyecek olmaması, bilakis kendi varlığının ve varlık âleminin ortaya çıkışının başlangıcı, bunun nasıl ve neden gerçekleştiği hakkında düşünmesi, kendisinin sonu ve evrenin akıbeti hakkında kafa yormasıdır:

Günlerdir düşüncem budur ve sözüm şu ki
Neden yüreğimin hallerinden gafilim
Nereden gelmişim, nereden gelmiş olursam olayım
Nereye gidiyorum, sonunda kalmayacak vatanım

İnsan, kavrayış gücüne gem vuran maddi ve nefsani perdelere ve aklındaki sınırlılıklara rağmen varlık âleminin nerede ve nasıl ortaya çıktığının hakikatini öğrenmek için tarih boyunca çokça gayret sarfetmiştir. Bu çabaların insanı, herşeyi bilen, kâdir ve varlık âlemi için hikmetli bir yaratıcıya yönlendirmesine ilaveten peygamberler de varlığın hakikatlerinden daha fazla haberdar etmek ve bu dünyada hakiki mutluluk ve başarıya ulaşmak amacıyla düzgün bir hayat sürmenin yol ve yöntemini göstermek üzere Allah tarafından insanlığa gönderilmiştir. Gerçi insanın tabiatında hakikati arama (Rum 30), Allah'a ve onun dinine aşina olma vardır.[1]

Öyle ki, hep cehaletten kaçar ve hakikatlerin peşinde koşar. Bu yüzden tarih boyunca Tanrı konusundaki tartışmaların kabarık hacmine şahit oluyoruz. Dünyanın her yanından insanlar, tarihin değişik kesitlerinde daima Tanrının varlığı, özellikleri ve fiilleri konusundan

[1] *Dinpejûhî*, Mircea Eliade, çev: Bahauddin Hürremşâhî, Pejûheşgâh-i Ulûm-i İnsanî ve Mütalaat-i Ferhengî, 1389 (2010), s. 497.

bahsetmiş ve onun varlığına ilişkin çeşitli deliller ortaya koymuştur. İnsan, akıldan, idrak kuvvetinden ve hakikati anlama gücünden faydalanmaya ilaveten kendi güvenliği, bekası ve tür olarak insanlığını korumak amacıyla başka güçlerden de nasiplenmiştir. İnsan, onu karşı cinse çeken şehvet gücünden de yararlanır. Bu sayede neslin tükenmesi tehlikesi önlenmiş olur. Açlık, çıplaklık, soğuk ve yırtıcılardan korunmak üzere besin, giysi ve konut edinmeye de yönelir. Şehvet güdüsü onu daha fazla kudret ve şehvet edinmeye yönlendirir. Bu sayede insanların en güçlüsü ve başkalarının itaat ettiği kişi olabilecektir. Beşerî ve doğal kaynakları yöneterek toplumun gelişmesine zemin hazırlar. Çünkü toplum, en güçlüler ve yönetmeye en ehil olanlar idareci yapıldığında gelişip ilerleyebilecek; toplumdaki bireylerin kabiliyet ve gücünü imkanların, hizmetlerin ve servetin üretilmesine, ülkenin bayındır hale getirilmesine, güvenliğin teminine, ahlak ve kültürün hakimiyetine seferber edebilecektir. İnsanın doğasındaki diğer bir güç, düşman ve saldırganlar karşısında haklarını, kendi türünü, hayvanları ve doğayı korumak için başvuracağı öfkedir. Böylelikle kendisinin, toplumun ve tabiatın güvenliğini sağlayacaktır. Gerçek şudur ki, insan makine gibi iradesiz ve tercihsiz değildir. Zorunlu olarak sabit ve önceden tayin edilmiş bir işle meşgul olmaz. Aksine bir taraftan güç, irade ve tercih kudretine sahiptir, diğer taraftan isteklerinin sınırı yoktur. İnsan, arzusuna ulaştığında da mevcut nicelik ve nitelikle yetinmez ve ondan daha fazlasını, hatta en yükseğini, en fazlasını ve en iyisini talep eder. Dolayısıyla insanın şehvet kuvveti, onu kudret zemininde en fazla ve en iyide istifade etmeye, en çok servet ve cinsel hazza ulaşmaya çağırır. Bu yüzden insanın birtakım şeyleri elde etmekteki sınırsız arzusu akıl gücünü tehlikeye atar ve hakikati talep edip arama yolunda ciddi engel oluşturur. Sonuçta da şehvet güdüsünü memnun edebilmek için en açık durumları ve en bariz hakikatleri inkar eder. Bu itibarla tarih boyunca Tanrıyı ve varlığın yaratıcısını inkar eden ve sürekli ateizmden dem vuran insan grubuna tanık oluyoruz.

Kısaca denebilir ki, Tanrının varlığı, şehvet güdüsünden kurtulmuş ve özgürce hakikati aramaya koyulmuş beşer aklının gayretinin neticesi, insanın akıl ve düşünce gücünün ürünüdür. Buna karşılık ateizm, inkarcılık ve Tanrısızlık da aklın faaliyetine kısıtlama getirip engel çıkartarak varlık âleminine ilişkin eksik anlayışa sevkeden, hakikatin tamamını anlamayı önleyen ve yolla da hakikati sansürleyen şehvet güdüsünün müfrit kullanımının neticesidir. Âfetler ve şehvetlerden arınmış sağlıklı akıl genel olarak Tanrının varlığını inkar ve ateizmden uzaklaşır. Ateizme inanç, ya aklın insandaki mal sevgisi, güce düşkünlük ve şöhret tutkusu gibi deruni güçler, eğilimler ve şehvetler aracılığıyla işlemez hale gelmesinden kaynaklanır ya da aklı ve anlayış gücünü kullanmadaki eksiklikten doğar. Masum İmam'ın sözünün şerhi olan daha güzel bir ifadeyle, insanın özgün, pâk ve ilahî fıtratında hayır ve iyiliğe eğilim vardır, hakikatleri ve iyilikleri anlamaya güç yetirebilir. Fakat bu fıtrat tabiatla kirlendiği ve doğa yasalarıyla perdelendiğinde[2] aslî zâtından uzaklaşır, bedbahtlık ve kötülüğün menşeine dönüşür.

Tanrının varlığını inkara ve ateizme zemin hazırlayan etkenlerden biri natüralizmdir. Tabii ki bu gerçeği şöyle açıklamak gerekir: -en azından bazı ateistler konusunda- aslında ateistler tarih boyunca Tanrının varlığını inkar ve ateizme inancı izah için natüralizme

2 İmam Humeynî (ks), *Şerh-i Hadis-i Cunûd-i Akl ve Cehl*, s. 76-77.

sarılmıştır. Bu işin geçmişi, kimisinin birtakım şeyleri kabul etme dayatması altında tabiatın ötesine geçmediği antik Yunan'a kadar gider. Modern zamanlarda da materyalizm, natüralizm ve fizikalizm ateistler ve Tanrısızlar tarafından ilgi görmektedir. Yeni ateizmin aşırılıkçı versiyonu ise fizikalizme dayanmaktadır.

Yeni Ateizmin Tanımı

Yirmibirinci yüzyılla eşzamanlı olarak bir grup düşünür, bariz özellikleri dine ve dindarlara karşı hasmane tutum almak olan küresel bir fikir ve sahaya adım attı. Bu akımın fikrî temsilcileri, kendilerini ateizmin silahşörleri olarak adlandıran Richard Dawkins, Daniel Dennett, Samuel Benjamin Harris (Sam Harris olarak tanınır), Christopher Hitchens'dır. Bunlar, Tanrıya inananlar ve din aleyhinde çok satan kitaplar yayınladı. Hedeflerine ulaşmak üzere düşüncelerini ve prensiplerini yaymak için medyatik araçlardan da epeyce yararlanmaktadırlar. Özelliklerinden biri, evrim teorisi ve onunla ilgili konuları popülerleştirmeye, herkesin anlayacağı hale getirmeye ve bu yolla dinlere hücum edip ağır darbe vurmaya ve ateizmi yaygınlaştırmaya çalışmaktadırlar.

Tanrı inancına saldırma, dini itibarsızlaştırma ve ateizmi yaygınlaştırmada evrimden ve diğer bilimsel teorilerden yararlanmanın yanısıra, hatta bundan daha fazla dinî ve İslamî radikal grupların fosilci, hurafeci, insanlık karşıtı sert ve kaba davranışlarına dayanmaktadırlar. Her ne kadar Hume gibi şahısların fikir ve düşünceleri bazı yazarlar tarafından yeni ateizm olarak anılsa da günümüzde bu kelime daha ziyade belirtilen gruba atfedilmektedir.

Natüralizm ve Fizikalizmin Tanımı

Yeni ateizmin natüralizmle ilişkisine açıklık getirmek için öncelikle natüralizm ve fizikalizm kavramlarını analiz etmek ve ne olduklarını incelemek gerekir. Diğer bir ifadeyle, başlangıç olarak natüralizm ve fizikalizmin ne olduğu sorusunu ele almalıyız. Natüralizm, Latince ve Almanca'da "naturalismus", İngilizce'de "naturalism" ve Fransızca'da "naturalisme" kelimesinin muadilidir. Felsefe ve bilim insanlarının lisanında bu kavramdan kastedilen şey, gerçekliğin tabiata eşit olduğudur. Varlık âleminde varolan her şey doğal yasalar, güçler ve sebeplerdir. Esas itibariyle varlık dünyasında tabiat ve maddeden öte bir şey mevcut değildir. Her şey doğal mahiyet ve kimlikten mamüldür.[3]

Materyalizmin de (materialism) natüralizme benzer bir tanımı vardır. Materyalizm veya maddecilik, maddeden başka gerçeklik bulunmadığı anlamına gelmektedir. Beşeri düşünce tarihinde materyalizmin ilk dile getiren antik Yunan filozofu Demokritos'tur. O, varlık âleminin sert, nüfuz edilemez, yoğunlaştırılamaz, görünmez, değiştirilemez, şekil ve ölçüye sahip, boşlukta birbirinin çevresinde hızla hareket eden parçacıklar ve

3 Akl ve İ'tikad-i Dinî, Michael Peterson ve diğerleri, 1376 (1997), s. 356 ve 387; Felsefe ve Din der Karn-i Bistom, Charles Taliaferro, 1382 (2003), s. 15, 221 ve 573; Tecrübe-i Dinî, Richard Miles, s. 14; Tefekkur-i Dinî der Karn-i Bistom, John Macquarrie, s. 144-145, Costarhâ-yî der Felsefe-i Din, Elenore Stump ve diğerleri, 1383 (2004), s. ; Kai Nielsen, Naturalistic, Explanations of Religion, c. 26, sayı 4, 1997, s. 402.

atomlardan oluştuğuna inanıyordu.[4] Ona göre evrende mevcut tek gerçeklik işte bu mikro şeyler ve boşluk idi. Bu maddeci bakış açısı modern zamanlara dek Batı düşüncesinin gündeminde kaldı. Ortaya çıkan tek değişiklik, İngiliz deneyselci filozof John Lock'un düşüncesinde atomun sert ve değiştirilemez olduğundan tereddüt edilmesiydi. Daha sonra yirminci yüzyılın ilk yarısında Albert Einstein tarafından yapısal bir sorgulamaya tâbi tutuldu ve madde yerine "kütle" kavramı kullanılmaya başlandı ve maddenin değiştirilemez olduğu fikri kütle kavramıyla reddedildi. Çünkü enerji ve madde arasında irtibat bulunması ve bu iki kategorinin birbirine dönüşebilme kabiliyeti dikkat çekmişti.[5] Bu sebeple çağdaş dönemlerde maddeci yaklaşıma göre evren madde ve enerjiden başka bir şey değildir.

Diğer kavram, maddeciliğin başka bir ifadesi olduğunu söylenebilecek fizikalizmdir (physicalism). Fizik biliminde maddenin tanımında meydana gelen değişikliklerle ve maddenin ne olduğunu açıklarken enerji kavramı ve onun kütle ile bağı dikkat çekince fizikalizm kavramının kullanımı zaman içinde materyalizmin yerini aldı. Buna göre fizikalizm, evrenin fiziksel durumlardan başka bir şey olmadığı ve bir fizik teorisinin kapsamına giren herşeyin var olduğu, buna karşılık fizik teorilerinin dışında kalan herşeyin de mevcut olmadığı anlamına gelmektedir.[6] Bu düşüncenin kökeni de, pozitivistlerin görüşü gibi, fizik biliminin en gelişmiş bilim dalı olduğu, herşeyin fiziksel etkenlerin sonucunda varlık kazandığı ve evrenin fziksel durumlardan başka bir şey olmadığı noktasına rücu etmektedir. Tabii ki bazen fizikalizmden kastedilen, tüm evren hakkında değil, insanın ne olduğu ve nasıl bir mahiyet taşıdığına bakan bir tür materyalizmdir. Smart gibi maddeci düşünürlerin tanımından anlaşıldığına göre fizikalizmin tüm varlık evreniyle ilgili genel bir anlamı da vardır.[7]

Eski ve Yeni Ateizmin Farkı

Maddecilik ve materyalizm kavramını tarif ederken değinildiği gibi, maddecilik düşüncesi, evreni maddeden başka bir şey kabul etmeyen antik Yunan'da ortaya çıkmıştır. Bu tarz düşünceyle maddi olmayan her türlü varlığın inkar edilmesi doğaldır. Maddi varlıklardan başka bir varlığın mevcut olabileceğini kabul etmeyen kişi, kesinlikle Tanrının, meleklerin, âhiret âleminin, cennet ve cehennemin, uhrevî hayatın varlığını da inkar edecektir. Çünkü bunların hepsi madde ötesi şeylerdir. Öyleyse tarih boyunca ateizmin prensiplerinden biri hep maddecilik olmuştur. Yani maddi olmayan ve madde ötesi her türlü varlığı inkar. Materyalizm ve maddecilik düşüncesi ateizm için esas köktür. Bu, ister kadim

---

4 Lloyd ,G.E.R (1972), "Leucippus and Democritus, The Encyclopedia of Philosophy", c. 4, ed. Paul Edwards, Macmillan Publishing, New York.

5 Lock, John (1349/1970), Tahakkuk der bâre-i Fehm-i Beşer, Şafak Rızazade, Tehran, İntişarat-i Dehhoda, s. 55-56.

6 Melnyk, Andrew, (2003), A Physicalist Manifesto: Thoroughly Modern Materialism, Cambridge: Cambridge University Press, s. 17; Felsefe-i Din, John Hick, 1381 (2002), s. 294; Costarhâ-yî der Kelam-i Cedid, Bir grup yazar, 1381 (2002), s. 346-347.

7 Smart, J.J.C (1963), "Materialism", The journal of philosophy, American philosophical Association, Eastern Division, Sixtieth Annual Meeting, c. LX, No.22. s. 651.

ateizm, ister yeni ateizm olsun bariz ve ortak ilkedir. Bu yönde farklı olabilecek tek şey, maddeciliğe bakış şekli ve ateizmin ondan çıkardığı sonuçtur.

Antik Yunan maddecileri, materyalizmden, Tanrıyı ve yeniden dirilişi inkar etme sonucunu çıkarmıştı. Maddi olmayan her türlü varlığı inkar ettiklerinden, zorunlu olarak Tanrının varlığı, melekler, ahiret hayatı, cennet ve cehennem gibi diğer şeyleri de inkar ettiler. Modern zamanlarda da natüralistler ve fizikalistler madde dışı ve madde ötesi varlıkların varlığını kabul etmemeleri nedeniyle Tanrıyı kabul etmeye yanaşmıyorlar. Bu nedenle yeni ve eski ateistler bu yönden birbirine benziyor. Onları ayıran unsurlardan biri, eski ateistlerin tartışmalarını daha çok filozoflar ve teologlarla bağlantılı olarak ortaya koyması, buna karşılık yeni ateizmde natüralizm ve fizikalizmin ve evrim, big bang gibi başlıkların çeşitli medya organlarında genel muhataplar ve toplum katmanları için tartışma konusuna dönüşmesidir. Diğer bir ifadeyle, kadim maddecilikte ele alınan konular uzmanlık işidir ve düşünürler arasındaki diyalogla irtibatlıdır. Ama yeni ateistler, ateizmin insan toplumlarında olabildiğince fazla kabul görmesine zemin hazırlamak için bilim ve uzmanlık konularını bilimsel toplululardan ve akademiden dışarı çıkarmış, kamusal alana ve genele hitap eden medyaya sokmuştur.

Eski ve yeni ateizmin, Tanrı ve dini inkar etmek için bir prensip olarak maddecilik ve natüralizmi kullanmadaki farkını gösteren diğer bir nokta, çağdaş dönemde tıp, fizik, kimya gibi deneysel bilimlerin büyük ilerleme kaydetmesi ve bu gelişmenin de insan hayatına doğrudan tesir etmesi, bu konuda hızlı ve önemli değişimler sağlamasıdır. Tıp alanında bilim insanlarının başarısına şahidiz. Daha önce ölümlerin önemli sebebi olan ve insanların acı çekmesine yol açan pek çok hastalık artık tedavi edilebiliyor. Sanayi ve teknolojide büyük değişimler yaşandı. Bu sayede insan için görece maddi düzen, güvenlik ve asayişin mümkün olduğunu gözlemliyoruz. Baskı sisteminin bulunması, buhar makinesi, otomobil, tren, uçak, füze yapımı, savaş ve savunma silahları, su ve hava durumunu öngörmeyi sağlayan bilimin ortaya çıkması, makineleşme, mikro araç gereçler ve bunların üretimde kullanılması, kablolu ve mobil telefonlar gibi iletişim araçlarındaki değişim, bilgisayar, internet vs. hepsi çok da uzun olmayan zaman içinde meydana gelmiş değişimlerdir. Bunun aracılığıyla da insanın tabiatta mevcut hakikatleri keşfetmede doğal ve deneysel bilimlerde başarı kazandığı ve sorunları çözmek için ondan yararlandığı gerçeği kendini göstermiştir. Bu iş, hassasiyet, hesaplama, öngörü gücü ile, deneysel ve doğal bilimlerin ayrılmaz özelliği olarak tanınan planlamayla sonuçlanmış; bu yolla da kamuoyunu ve insan zihnini kendine hayran bırakarak çoğu insanın gözünde insanlığın tüm sorunlarını ortadan kaldırıp sorulara cevap vermeye güç yetirecek bir iksire dönüşmüştür.

Modern deneysel bilimlerden doğan natüralizm ve fizikalizm, ateizmi savunup Tanrının varlığını, maddi ve fiziksel olmayan her türlü şeyi reddederek tarih boyunca insanın zihnini meşgul etmiş temel merak ve sorularından biri olan varlığın kökenine dair soruya cevap verme çabasındadır. Başka bir ifadeyle, çağdaş dönemlerde meydana gelen değişimlerle herşey deneysel bilimlerin lehine sonuçlandı ve bu da deneysel bilimlerin uzmanlarına kamuoyu nezdinde büyük itibar kazandırarak onların varlığın başlangıcı

konusundaki görüş ve yorumunun insanlar tarafından kabul edilmesine yardımcı oldu. Böylelikle de çağdaş natüralizm ve fizikalizm, ateizmin meşrulaşmasına ve dinle mücadeleye kaynak oluşturdu.

Antik dönem materyalizmi ile modern zamanların natüralizm ve fizikalizmi arasında bulunan ve bu sayede yeni ve eski ateizm arasındaki ayrımı ortaya çıkaran diğer bir fark, antik Yunan'daki maddecilerin çok daha basit izahla Tanrıyı ve maddi olmayan şeyleri inkar etmelerine karşın yeni natüralist ve fizikalist bilim insanlarının evrim, kuantum, çeşitli bilimsel ve felsefi açıklamalar gibi deneysel araştırmalar ve bilimlerin sonuçlarını kullanarak Tanrının varlığını inkara ve dini inançlarla mücadeleye odaklanmalarıdır. Mesela bazı kuantum fizikçileri, elektronun konumu, hız ve hareketini hesaplayıp açıklamada zorluk yaşıyordu. Bu yüzden bu konuların net ve kesin olarak belirlenmesinin mümkün olmadığı sonucuna vardılar. Kesinliğin olmayışı onları bu durumları tesadüfi görmeye mecbur bıraktı. Tesadüf kararın varılmasıyla da nedensellik bir kenara atıldı. Nedensellik ilkesi Tanrının varlığını ispatlayan kanıtlarda önemli bir rol oynadığından nedenselliğin inkar edilmesiyle Tanrının varlığını ispatlayan kanıtlar çürümeye terkedilmiş olmaktadır. Bu yüzden Tanrının birliği, yaratıcılık ve rab oluşu da zaafa uğramaktadır. Kimi evrim biyologları bile birtakım araştırma ve izahlara dayanarak varlıkların ortaya çıkışını nihayetinde bir veya birkaç hücreye rücu ettirmektedir. Bu yoldan da teleolojik sebebi inkar etmekte ve ateizm sonucunu çıkarmaktadır. Bazı gökbilimciler de 'büyük patlama' (big bang) teorisine esas alarak evrenin oluşumunu maddi biçimde açıklamakta, evrenin büyük patlama sonucunda, kendiliğinden ve hiçlikten doğduğuna inanmaktadır. Böyle olunca da bir yaratıcıya ihtiyaç kalmamaktadır.

Kimileri de yeni ateizmin doğuşunun köklerini, aydınlanma çağında bilimde meydana gelen gelişmeler karşısında dini savunmak için doğa felsefesine yönelerek sarfedilen büyük gayrette bulmaktadır. Buna göre Tanrının tanınması ve ispatlanması, kişileştirilmemiş doğayı ve düzen kanıtını temel alarak gerçekleştirilmekteydi. Halbuki dinlerin inancında bahsi geçen Tanrı, kişi sayılmakta, dindarlar dinî öğretileri itibariyle onunla şahsen karşı karşıya gelmekte, dualarında ona hitap etmekte ve ondan yardım istemektedirler.[8] Diğer bir ifadeyle, dini savunmada bilimi temel alma ile bilime karşı çıkma âfetlerinden biri, din ve dinî inançların tedricen doğa bilimlerinin ve deneysel bilimlerin kurallarına kabul etmeye mahkum olması ve olmaya devam etmesi, nihayetinde de bilimsel kriterlerle değerlendirmeye tâbi tutulması ve hakemliğe boyun eğmesidir. Bu işin sonu dinin siyasetten ayrılmasına veya gizli şirke ve neticede de ateizme varacaktır.

Natüralizmin Çeşitleri

Natüralizm metodolojik ve ontolojik olmak üzere iki çeşide ayrılmaktadır. Bazen natüralizmden maksat, doğayı tanımak, ona hâkim yasaları keşfetmek ve doğal fenomenleri betimlemede tabiata egemen yöntemden yararlanmayı ve deneysel olmayan metotları

8 Costarhâ-yi der Kelam-i Cedid, s. 310; Religion and Science, ed. by W. Mark Richardson and Wesley J. Wildman, s. 8.

kullanmaktan kaçınmayı gerektirir. Natüralizmin bu türüne metodolojik natüralizm adı verilmektedir. Buna göre tabiatı açıklamanın en iyi yolu, aralarında kütlenin ve deneysel bilimler camiasında kabul görmüş başka fiziksel ve kimyasal özelliklerin de bulunduğu maddi ilkeleri kullanmaktır. Doğal fenomenlerin sebeplerini tespit edebilmek, hadiseleri betimleyip açıklayabilmek ve sorunları çözebilmek için tüm dikkati doğal nedenlere vermek ve bu yolda tabiatın dışındaki şeylere odaklanmaktan kaçınmak gerekir.[9]

Natüralizmin böyle anlaşılması Tanrı varlığı konusunda suskun ve tarafsızdır. Esas itibariyle denebilir ki Tanrının varlığı meselesi mevzubahis değildir ve tek düşünce, doğal meselelerin en iyi şekilde çözümlenmesi için tüm gayreti doğadaki sebep ve etkenleri incelemeye sarfetmek gerektiğidir. Başka bir ifadeyle, metodik natüralizmde ana kaygı ve önemli olan, tabiatı öğrenme ve anlamanın metotlarıdır. Bunun anlamı şudur ki, bilimsel (deneysel) çabaların hepsini -hipotezler ve olayların tamamı- doğadaki sebep-sonuçların yanına koyarak değerlendirmek ve izah etmek gerekir. Buna göre natüralistler, tabiatın ortaya çıkışını ilahî bir pratik olarak ele almaz. Bilakis tabiat kanunlarının deneysel araştırması için bir çerçeve oluşturmanın peşindedirler sadece. Bu açıklamaya uygun biçimde metodolojik natüralistler Tanrıyı inkar ve ateizme mecbur değildir. Kişi metodolojik natüralizme inanarak da Tanrıya inanç duyabilir. Bununla birlikte kimi düşünürler bu konuda tereddütlüdür. Onlara göre bu tür bir natüralizm her ne kadar açıkça ve doğrudan Tanrının varlığını reddetmese de dolaylı olarak ve zorunlu çıkarım yoluyla ateizme zemin hazırlamaktadır. Buna ilaveten, Alvin Plantinga ve Timothy Williamson gibi çok sayıda bilim insanı metodik natüralizmi sert biçimde eleştirmiş ve tekzip etmiş, hatta onu bilimin düşmanı olarak bile göstermişlerdir.[10]

Bazen de natüralistler metodolojik yaklaşımın bir adım ötesine geçip felsefi ve metafizik teorilerin sonuçlarına dayanarak ruh, cinler, melekler, Tanrı gibi doğa ötesi ve madde dışı hiçbir varlığın gerçekliği bulunmadığını, tabiat için hedefi olan bir başlangıç ve akıbet düşünülemeyeceğini ilan etmişlerdir.[11] Natüralizmin bu anlamına metafizik veya felsefi natüralizm adı verilmektedir. Natüralistler her ne kadar felsefeye ve ondaki tümel kavramlara muhalifse de onların bu öğretisinin kendisi bir tür felsefe ve metafiziktir.[12]

Ateizmin Natüralizmden Çeşitli Çıkarımları

Natüralistler ve fizikalistler çeşitli yollardan ateizme varmaktadır. Tanrının varlığı meselesi ve diğer dinî inançlarla çelişki halindeki fizikalist ve natüralist izahları genel olarak

9 9. Kim, J. (2003). 'The American Origins of Philosophical Naturalism', Journal of Philosophical Research, APA Centennial Volume; Krikorian, Y. (ed.) (1944). Naturalism and the Human Spirit, New York: Columbia University Press.

10 Williamson, T. (2011). What is Naturalism? New York Times. Retrieved from: http://opinionator.blogs.nytimes.com/2011/09/04/what-is-naturalism

11 Felsefe-i Din der Karn-i Bistom, Charles Taliaferro, 1382 (2003), s. 15, 221 ve 573; Costarhâyî der Felsefe-i Din, Elenore Stump ve diğerleri, 1383 (2004), s. 198; Akl ve İ'tikad-i Dinî, Michael Peterson ve diğerleri, 1376 (1997), s. 365; Kay Nielsen, 1997, s. 402.

12 Tefekkur-i Dinî der Karn-i Bistom, John Macquarrie, 1378 (1999), s. 144.

dört başlık altında toplamak mümkündür: 1) Tanrının varlığını inkar, 2) Ruhun varlığını ve insanın iki alandan oluştuğunu inkar, 3) İnsandaki madde dışı halleri inkar, 4) Âhiret âlemini ve yeniden dirilişi inkar. Bu makalede konu kısaca ele alındığından sadece ilk iki başlık incelenecektir.

1) Tanrının Varlığını İnkar

Ateist natüralistler ve fizikalistlerin peşinde olduğu önemli işlerden biri, Tanrının varlığını ve bunu ispatlayabilecek dayanakları çürütmektir. Tanrının varlığını inkar önemlidir, çünkü Tanrıya inanç bir kenara atıldığında her türlü din ve dinî inanç da ortadan kalkmış olacaktır. Doğa ve fizik bilimlerinden çıkardıkları temel ilkeye göre varlık âleminde madde dışı ve fizik dışı hiçbir şey bulunmadığını öne sürmektedirler. Bu kural Tanrının varlığını da kapsamaktadır. Diğer bir ifadeyle, Tanrının varlığı görülebilir ve duyularla hissedilebilir olmadığından ve insan yalnızca duyusal ve fiziksel olan şeyleri idrak edebildiğinden bir Tanrının mevcut olduğuna inanılamaz. Bu çıkarım, epistemolojide deneysel ve duyusal yaklaşıma dayanmaktadır. Buna göre bilmenin tek yolu duyu ve deneyimdir. Var olan her şey duyu araçlarıyla hissedilebilmelidir.

Pozitivizm olarak bilinen bu görüş, ortaya çıktığıdan beri birtakım değişiklikler geçirmişse de ve hatta kendi taraftarlarınca bile eleştiriye uğrayarak radikal ve aşırı bir yaklaşımla -tecrübenin incelenebilir ve denenebilir olmasını onun bilimselliğine ve gerçekliğine kriter saymakla- daha zayıf bir yaklaşımla doğrulanabilir olma ve nihayetinde de yanlışlanabilir olmaya varsa da her halükarda deney yöntemiyle yanlışlanamaz olan ve madde dışında kalan şeyleri anlamsız, önemsiz ve gerçek dışı telakki etmektedir.[13] Buna dayanarak bazı ateistler, dinî inançlar ve ilahiyatları yanlışlanamaz özellik taşımaları nedeniyle anlamsız ve gerçek dışı bularak irrasyonellik sonucuna vardı.[14]

2) İnsanın İki Alandan Oluştuğunu İnkar; Tanrıyla İrtibat İmkanını ve Yeniden Dirilişi İnkarın Zemini

Natüralistler ve fizikalistlerin ateizmi meşrulaştırmak için attığı diğer adım ruhun hakikatini reddetmektir. Onlar, insanın bütün hakikat ve niteliğinin onun maddi bedeninden ibaret olduğuna; et, deri ve kemikten başka bir şey olmadığına inanmaktadırlar. Tabii ki erken dönem kelam ve felsefe geleneğinde insanın diğer alanını tarif etmek için ruh veya nefis kavramı kullanılıyordu. Ama modern zamanların araştırmaları ve yazılarında zihin ve bazen de beyin, geçmişe ait farklı sonuçlar ve bakış açısının prensiplerinden etkilenmiş nefis ve ruh kavramlarının, derunî durumlar ve ruhsal hallerin yerini aldı.[15] Ruhu reddederken muhtelif yaklaşımlar ve tavırlar oluşmuştur. Bazıları davranışsalcılık adıyla meşhurdur. Bunlar, insanların, günlük dil ve diyaloglarda davranışlarını betimlemek için nefis ve beden kavramlarını ve özelliklerini kullansa da bunun, aslında nefis adında bir şeyin

---

13 Chalmers, Çisti-yi İlm, Derâmedî ber Mekatib-i İlmşinasi-yi Felsefî, s. 52-76.

14 Akl ve İ'tikad-i Dinî, s. 262-265; Kelam-i Felsefî (Mecmua-i Makâlât), çev: İbrahim Sultanî ve Ahmed Nerakî, Tehran, Sırat 1384 (2005), s. 73-93

15 Hâtemî, Mahmud, Medhal-i Felsefe- Ğarbî-yi Muasır, 1386 (2007), Tehran, İlm, s. 17-18.

mevcut bulunduğu anlamına gelmeyeceğine, bilakis var olan şeyin insan davranışı olduğuna inanmaktadır. İnsan esas itibariyle harici davranışlar bütününden ibarettir; bundan ne fazlası, ne de ötesi vardır.

Ruhu inkar edenler, diğer bir yaklaşımda, fizyoloji ve nöroloji araştırmalarından elde edilmiş sonuçları kullanarak zihin ve beynin aynı şey olduğu sonucuna vardı. Zihinsel veya ruhsal durumları beynin hallerinden başka bir şey kabul etmediler. Beyin de fiziksel ve maddi bir şey olduğuna göre ruhsal veya zihinsel olarak adlandırılan haller maddi şeyler olarak telakki edildi.[16] Nefis konusundaki bir diğer tavır, insanı, maddi bedeni ve onun sergilediği davranışlar dışında bir şey görmeyen davranışsalcılık adını alır. Bunlar, insan davranışlarının ötesindeki nefis isimli şeyi araştırmayı yanlış sayar ve onu, Oxford Üniversitesi'ni görmek için kendisine sınıfların ve diğer kısımların gösterildiği, ama onun bunları gördükten sonra yine de "Oxford Üniversitesi'nin kendisi nerede, bana onu gösterin?" sorusunu sorduğu kişinin düştüğü hataya benzetirler.[17] Bu yaklaşımda zihinsel tüm haller, insanın belli bir davranışına denk kabul edilmektedir. Mesela ağrısı olmanın, inleme ve ağlama, memnuniyetin de gülümseme ve enerjik davranma olması vs. gibi.[18] Başka bir grup ise işlevselciliği ortaya atarak zihinsel hallerin davranışsal durumlara denk düştüğünü kabul etmemiştir. Fakat onlar da dolaylı olarak bu halleri insan davranışlarına rücu ettirmiş ve bunları zihnin işlevine indirgemiştir.[19] Öyle ki onları, beyindeki donanım aracılığıyla kontrol edilip çalıştırılan yazılım gibi görmektedirler.[20]

Okuyucunun aklına belki şu soru gelebilir: İnsanın varlığının tek alanlı veya iki alanlı olmasının ve insanın, madde ve cisim türünden olmayan haller göstermesinin Tanrının varlığıyla ve ateizmle nasıl bir bağlantısı vardır?

Cevap şudur: Ruhun inkarı iki yönden Tanrının varlığı ve ateizmle irtibatlıdır. Birincisi, ruhun inkar edilmesi ve insanın iki alanlı olduğunun reddedilmesiyle ölümden sonraki hayatın imkanı ortadan kalkmakta ve bu dünyanın ötesinde bir diğer âlemin varlığı reddedilmiş olmaktadır. Ölümden sonraki hayatın reddedilmesiyle de varlığın yaratıcısını araştırmak ve dindarlık için pek bir motivasyon kalmayacaktır. İnsanın bâki olmak için hiçbir imkan ve umut görmediği, bu hayatı fâni ve sonlu kabul ettiği ve işin içinde ödül ve ceza bulunmadığı zaman insanın eylem ve davranışlarını bu maddi dünyanın ötesinde

---

16 Hâtemî, Mahmud, Medhal-i Felsefe- Ğarbî-yi Muasır, 1386 (2007), Tehran, İlm, s. 854-855; D. Hurt, William, Felsefe-i Nefs, çev: Emir Divanî, Tehran, Taha, 1381 (2002), s. 55; Ravenscroft, Ian, Felsefe-i Zihn, çev: Hüseyin Şeyh Rızayî, Tehran, Sırat, 1387 (2018), s. 67; Heil, John, 1970, "Sensations, Experiences and Brain Processes", Philosophy, Vol. 45, No.173, s. 221-226,; John Jamieson Carswell "Jack" Smart, 1959, "Sensations and Brain Processes", The Philosophical Review, Vol. 68, No. 2, s. 141-156.

17 John, Felsefe-i Din, çev: Muhsin İzdî, Şiraz, Novid, 1387 (2008), s. 10.

18 Maslin, K.t., An Introduction to the Philosophy of Mind, polity press first published in 2001 by polity press in association with blackwell publishers, 2001, s. 110-113.

19 Churchland, Paul. M, 2005, "functionalism at Forty: A Critical Retrospective", The Journal Of Philosophy, Vol. 102, No.1, p. 33-50; Low, E.J, 2001, An Introduction to the Philosophy of Mind, cambridge university press, United Kingdom, p. 44.

20 Edyanî, Yunus, Felsefe-i Zihn, Tehran, Nakş-i Cihan, 1381 (2002), s. 193; Kerbasîzade, Emir İhsan ve Şeyh Rızayî, Âşinayî ba Felsefe-i Zihn, Tehran, 1391 (2013), s. 83.

bir yere ve zamana havale eden her türlü ekol ve akım gerçek dışı ve yalan farzedilecektir. Aslında ruhun ve ölümden sonraki hayatın reddedilmesiyle Tanrının varlığından bahsetmenin anlamı ve değeri kalmamaktadır.

İkincisi, insanın madde dışı ve ruhani hallerinden biri de doğa ötesiyle ve maddi olmayan varlıklarla irtibattır. Bu irtibat sayesinde maddenin ötesindeki âlemin varlığı insan için keşfolmaktadır. O, bu keşif ve gözlemde varlığın hakikatlerini basiret gözüyle görebilir ve tecrübe edebilir. Allah'la ve meleklerle bağ, her ne kadar seyru sülukun aşamalarını katetmeyi, maddi ve yere ait bedenin güçlüklere katlanmasını gerektirse de her halükarda gerçekleşme imkanı her insan için mevcut olan bir şeydir. Bu irtibatta kişi için Tanrının varlığı keşfolarak ispata dönüşür. Tabii ki bu varlığın üstünde ancak belli kişiler için gerçekleşebilecek aşamalar da vardır ve bunun en üst mertebesi, vahyin ve semavi kitapların nüzulüne zemin olan peygamberler ve evliyaya mahsustur. İlahî dinlerin varlığı da nebilerin gayp âlemiyle vahiyle irtibat kurmasının imkanına bağlıdır. Allah'ın mesajını almanın imkanı da onu insanlara iletmek bakımındandır. Şimdi insan için nefis ve ruh ile ruhani ve madde dışı hallerin varlığı inkar konusu olduğunda fiilen Tanrının ve madde dışı mevcudatın varlığını keşfetmenin yolu kapanmış olmaktadır. Hepsinden de önemlisi peygamberlerin vahiyle irtibat imkanı inkar edilmekte ve peygamberlerin vahiy tecrübeleri ile âriflerin irfanî keşif ve şühudu maddi izahlarla yorumlanmaktadır. Bu durumda da vahyin mahiyeti, bazı gıda maddelerini kullanma veya kimi ruhsal, çevresel ve sosyal şartlar nedeniyle meydana gelen insandaki hayal ve vehme denk tanımlanmaktadır.[21]

Batının felsefe ve teoloji geleneğinde onyedinci yüzyıldan itibaren Schleiermacher'in başlattığı romantizm akımıyla birlikte kelam ve teoloji bahislerine giren "dinî tecrübe", "kutsal deneyim", "manevi tecrübe", "irfanî tecrübe" kavramlarıyla karşılaşıyoruz.[22] Mevzu, daha sonra Rudolf Otto, John Hick, William Alston, Richard Swinburne, Stace ve Proudfoot gibi filozoflar aracılığıyla ele alınıp genişletildi ve bu yoldan Tanrının varlığına delil oluşturacak kanıt var edilerek "dinî tecrübenin kanıtları" adı altında çeşitli yorumlar ortaya kondu.[23] İnsana ait madde dışı haller ve alanın varlığını inkar etmenin sonuçlarından ve gereklerinden biri de "dinî terübe"ye dayanan kanıtları çürütmektir.

Fizikalistler, insanın varlığında olan şeyin maddeden başka bir şey olmadığına ve insanın tüm hallerinin kökünün de insanın bedeninde bulunduğu ve maddi şeyler olduğuna inanmaktadır. İnsanın tüm hallerini beyinden noktaların uyarılmasına dayandırmakta, doğa ve madde dışı durumları inkar etmektedirler. Peygamberler ve diğer insanların madde ötesi âlem, Tanrı ve meleklerle irtibatını izah ederken doğal açıklamalara sarılarak dinî vahyin hallerinin bazı gıda maddelerinin tüketilmesinden ve beyin sisteminin ilgli noktalarının uyarılmasından kaynaklandığını savunmaktadırlar. Sinir sisteminin ve beyindeki

21 Miles, Thomas Richard, Tecrube-i Dinî, çev: Cabir Ekberî, Tehran, Sühreverdî, 1380 (2001), s. 113-123; Suruş, Abdulkerim, Sırathâ-yi Mustakim, Tehran, Sırat, 1387 (2008), s. 310.

22 On Religion: Speaches to the cultured Among its Despiser, Friedrich Schleiermacher; translated by John, London, Cambrıdge Unıversıty Press, 1958.

23 Hoda der Felsefe, Dairetulmearif-i Paul Edwards, s. 113-129.

noktaların uyarılmasıyla insanda sözkonusu dinî ve irfanî hallerin ortaya çıkabileceğini iddia etmektedirler.[24]

Bu izahın karşısında kesin çıkarım ve kanıtlara göre nefis ve ruhun varlığının ispatı, insanın madde dışı ve ruhanî hallerden nasibi olmasının imkanı madde dışı evrenin var olduğuna, Tanrının ve meleklerin varlığına sağlam delil kabul edilmektedir.

Maddecilik, Natüralizm ve Fizikalizmin Sorunları

Buraya kadar anlatılanları özetlersek, yeni ateizm natüralizme dayanmaktadır. Natüralizm, maddecilik ve fizikalizm kavramlarını tanımlayıp mahiyetlerini anlatırken belirtildiği gibi bu ekollerin temel iddiası, varlık âleminde maddi, doğal ve fiziksel şeyler dışında bir şey bulunmadığıdır. Diğer bir ifadeyle, yeni ateistlerin Tanrının varlığına inançsızlıklarının ve ateizmi kabul etmelerinin sağlam (!) nedenlerden biri, madde, tabiat ve fiziksel durumlar dışında bir şey bulunmadığıdır. Bu sözün geçersizliğinin aşikar olduğunun ateizmin geçersiz ve yanlış olduğunu ortaya çıkardığı barizdir. Gerekli öncülleri zikrettikten sonra şimdi sıra, ateistlerin, varlıkları ve varoluşsal fenomenleri sırf maddi ve fiziksel şeylerle sınırlandırmanın doğru mu yanlış mı olduğunu anlamayı sağlayacak temellerini incelemeye gelmiştir. Eğer doğruysa Tanrının varlığını reddeden ve ateizmi ispatlayan prensipler olarak kabul edilebilirler. Ama böyle bir iddia yanlışsa Tanrının varlığını inkar etmek için öncül olarak telakki edilemezler.

1. Natüralizm ve Fizikalizmin Kanıtlanaması

Fizikalistler, natüralistler ve maddeciler için yerine getirilmesi gereken ilk iş iddialarını ispatlamaktır. Öne sürdükleri “Evrende madde, tabiat ve fizik durumlar dışında bir şey mevcut değildir” iddiası bir tür bilgi ve epistemedir. Epistemolojide sözkonusu edilen bahislerden biri, bilginin değeri ve geçerliliği meselesidir. Bilgilerin geçerli olabilmesinin kriteri de, epistemolojide bilginin doğruluğu ve meşruluğu meselesi olarak incelenen gerçeğe uygunluktur. Bir bilginin, gerçeğe kesin olarak mutabık olduğu takdirde değeri ve geçerliliği vardır.[25] Bilgi ve epistemede hüküm mevzuya nispet edilmektedir. Mesela “Hava soğuk” denildiğinde soğuk olma durumu havaya nispet edilmiştir. Diğer bir deyişle hava ve soğukluk arasında eşitleme kurulmuştur. Bu durumda eğer bu eşitleme doğruysa bilgi kesin olarak gerçekliğe uygun demektir ve epistemolojik değer taşıyacaktır. Bilgiler de iki kısımdır: Bir bölümünün zaten kendisi barizdir. Bunlarda özne ile yüklemin birliği ispatlamaya ihtiyaç duymaksızın küçük bir düşünme ile kavranabilir ve kabul edilir. Mesela “A, A’dır” veya “Her tümel kendi tikelinden büyüktür” ya da “İki çelişenin birarada

24 Felsefe-i Din der Karn-i Bistom, s. 453-470.

25 Hüseyinzâde, Muhammed, Ma’rifetşinâsî, Kum, Müessese-i Âmuzeşî ve Pejuheşî-yi İmam Humeyni (ks), Zemistan (Kış), 1380 (2011), s. 110-111; Pejuheşî-yi Tatbıkî der Ma’rifetşinâsî-yi Muasır, Kum, Müessese-i Âmuzeşî ve Pejuheşî-yi İmam Humeyni (ks), Zemistan (Kış), 1382 (2013), 95-110; a.g.y., Müellifehâ ve Sâhtârhâ-yi Ma’rifet-i Beşerî; Tasdikât ya Kadâyâ, birinci baskı, Kum, Müessese-i Âmuzeşî ve Pejuheşî-yi İmam Humeyni (ks), 1393 (2014), s. 458-472.

olması imkansızdır" önermeleri açık ve barizdir. Her sağlıklı akıl, bu bilgilerde özne ve yüklemin birliğinden emindir ve delile ihtiyaç duymaksızın onları kabul eder.

Bilgilerin diğer bölümü açık ve bariz değildir. Ama bariz olmayan bu bilgiler kesinlik kazanabilir ve geçerlilik kazanabilir. Açık olmayan bilgilerin geçerliliği çıkarımlarla kanıtlanmasına bağlıdır. Birincisi, öncülleri ya barizdir ya da bu öncüller bariz ve kesin başka öncüllerle ispatlanmışlardır. İkincisi, açık olmayan bilgiyi ispatlayacak çıkarım şekli de kesin olmalıdır. Yani çıkarım şekli ya bariz olmalı ya da bariz bir çıkarım şekliyle ispatlanmış bulunmalıdır.[26] Bilginin geçerlilik ve değerini gösteren kriter belli olsaydı fizikalizm, natüralizm ve maddeciliğin iddiasının peşine düşerdik. Diyorlar ki, "Evrende madde, tabiat ve fiziksel durumlar dışında bir şey mevcut değildir." Bu bir bilgidir ama kesinlikle bariz bilgi türünden değildir. Çünkü aklın kısa bir düşünmesiyle kabul edilebilir değildir. Öyleyse bu iddia ispatlanmaya muhtaçtır ve onun taraftarları bu iddiayı başka kesin bilgilerden yararlanarak kanıtlamalıdır. Başka bir ifadeyle, yeni ateistler karşısında diyoruz ki: "Evrende madde, tabiat ve fiziksel durumlar dışında bir şey mevcut değildir." önermesini nereden çıkardınız? Fizikalist, natüralist ve maddeciler iddialarını kanıtlamamış olduklarına göre bu durumda ilk önemli sorun, iddialarının ispatlanmamış ve delilsiz olduğudur.

2. Çürük Epistemolojk Prensipler

Yeni ateistlerin karşı karşıya bulunduğu ikinci meydan okuma, "Evrende madde ve fiziksel durumlar dışında bir şeyin mevcut olmadığı" iddiasının hangi yol ve araçla elde edildiği sorusuna cevap verilmesi beklentisidir. Onları bu bilgiye ulaştıran araç, muteber bir araç mıdır? Ateistlerin epistemik aracı gerçekliği keşfetmeye güç yetirebilir mi? Ateistlerin söyleyecek sözünün bulunmadığı yer burasıdır ve yaptıkları iş topaldır. Fizikaliskler, natüralistler ve materyalistler bilgi edinmenin tek muteber yolunu duyu ve deneyle sınırlandırarak bu yolun kendilerini madde ve fizik durumlar dışında bir şeyin mevcut olmadığı sonucuna ulaştırdığını iddia etmektedirler. Bu iddiayı incelemek için epistemolojik tartışmaya girme ve bu bilgiyi kullanma zorunluluğu vardır. Bu bilimde muteber bilgiye ulaşmanın, özetle duyu, akıl, gözlem ve vahiyden oluştuğu söylenebilecek yolları incelenmiştir. Fakat gerçeği bulmada bu araçlar eşit değildir.

Duyu aracının öncelikle gerçeği keşfetme ve anlamada kısıtları vardır ve tüm hakikati anlayamaz. İkincisi, bu araç tek başına ve aklın yardımını almaksızın gerçeği keşfetmede işi gerçekleştirmeye güç yetiremez. Üçüncüsü, duyu yoluyla elde edilen şey, tümel ve kapsayıcı kuralları açıklayamayacak tikel öğelerdir. Dördüncüsü, deneysel bilimlerin uzmanlarının da itiraf ve kabul ettiği gibi duyunun gerçekçiliğinde hata ihtimali vardır. Oysa akıl gerçeği bulacak güçtedir ve tümel kurallar ile hakikatleri keşfedebilir. Her ne kadar akıl aracında da hata ihtimali varsa da bariz çıkarımla açık doğru olan şeylere rücu etmeyi temel alan akıl vasıtasıyla ve huzurî (sezgisel) ilimlerin yardımıyla hatadan uzak durmanın yolları mevcuttur. Vahiy ve irfanî şühud aracı gerçeği aracısız keşfediyor olsa

26 Hüseyinzâde, Muhammed, Mebâni-yi Ma'rifet-i Dinî, Kum, Müessese-i Âmuzeşî ve Pejuheşî-yi İmam Humeyni (ks), 1383 (2004), s. 64-76; Misbah, Mücteba ve Abdullah Muhammedî, Ma'rifetşinâsî, Kum, Müessese-i Âmuzeşî ve Pejuheşî-yi İmam Humeyni (ks), 1394 (2015), 83-94.

bile ve bu açıdan hayata düşmese ve kesin bilgiye ulaşsa da sorun, herşeyden önce bu aracın genellenemeyeceğidir. Vahiy peygamberlere özgüdür ve şühud da gereklerini yerine getiren kişiler içindir. İkincisi, keşif ve şühud habere dönüştüğü ve dile getirildiğinde artık hasıl olmuş bilgidir ve hatadan uzak değildir. Üçüncüsü, irfanî keşif ve şühud kişisel bir şeydir ve başkaları için muteber olamaz.

Öyleyse hepsi üstüste konduğunda evreni ve Tanrıyı tanımaya başlamak için geriye kalan muteber tek araç akıl ve huzurî (sezgisel) ilimlerin kullanılması olmaktadır. Bu izahla anlaşılmaktadır ki fizikalistlerin evrende madde dışı şeylerin varlığını reddetmeye dayalı iddialarındaki bilgiyi edinmek için kullandıkları araç -yani duyu ve deney- çürüktür ve bizi kesin bilgi ve epistemeye ulaştıramaz. Bu nedenle bu araç gerçeği bulmada ve varlığı tanımada yeterli değildir.[27] Duyu ve deneyin iddia edebileceği tek şey, filan mekanda duyusal bir varlığın bulunup bulunmadığıdır. Fakat aynı yerde duyusal olmayan ve madde dışı bir varlığın bulunmadığını iddia edemez. Bunun sebebi, duyusal olmayan bir varlığın bir mekanda bulunup bulunmadığını ispatlamak istersek duyudan başka bir araca muhtaç olmamızdır. Duyu aracının iddia etmeye hak sahibi olduğu şey, yalnızca, “Bir şey görüyorum” veya “Bir şey görmüyorum” ya da “Bir ses işitiyorum” ve “Herhangi bir ses işitmiyorum”, “Bir şeye dokunuyorum” ve “Hiçbir şeye dokunmuyorum”, “Bir koku alıyorum” ve “Hiçbir koku almıyorum”, “Tatları hissediyorum” ve “Hiç tat almıyorum” demesidir. Duyu aracının ifade ettiği bu cümlelere dair iki nokta hatırlatılabilir: Birincisi, duyu aracı yardımıyla bir varlığın mevcut olup olmadığı iddia edilemez. Çünkü onu görmüyoruz, işitmiyoruz, dokunamuyoruz, kokusunu alamıyoruz ve tadına bakamıyoruz. Neden? Çünkü sözkonusu varlık esas itibariyle duyumsanabilir değildir. Yani ne görülebilen, ne işitilebilen, ne dokunulabilen, ne tadına bakılabilen, ne de kokusu alınabilen bir varlıktır.

Öyleyse, birincisi, aslında duyumsanamayan ve duyu ile algılanamayan birtakım varlıkların mevcut olması mümkündür. (Dikkat edilirse “böyledir” demedik, “mümkündür” dedik ve böyle bir şeyle ilgili imkan gündeme geldiğinde onun karşı tarafında da kesinlik sözkonusu olamayacaktır.) İkincisi, görme, işitme, dokunma, tatma, koklama ile duyumsanabilen varlıklar bulunsa bile insanın duyusunda sınırlılık olabilir ve bu duyumsanabilen varlıklar beşerî duyu aracıyla algılanacak şekilde olmayabilirler. Fizikalistlerin de kabul edeceği bir örnek vermek gerekirse, çeşitli ses dalgaları referans alınabilir. İnsan seslerin sadece belli dalga boylarını işitebilir. Ama evrende normal kulakla işitilemeyecek sesler vardır. Diğer durumlarda da (tatma, koklama, dokunma) böyledir. Şu halde öncelikle duyu aracı yalnızca duyumsanabilen varlıkların bilgisini edinebilir ve duyumsanamayan varlıklar hakkındaki bilgiyi elde etmek, duyu ve deney dışındaki araçlara ihtiyaç duyurmaktadır. İkincisi, duyumsanan varlıklar hakkındaki bilginin duyu aracıyla edinilmesinin de sınırları vardır. Bazı duyusal şeyler insanî duyu ve deneyle bilinemeyebilir. Üçüncüsü, duyu aracı varlıkların sınırlı kısmı hakkında bilgi üretirken dahi bağımsız değildir ve akla muhtaçtır.

---

27 Muhammed Hüseyinzâde, Mebâni-yi Ma’rifet- Dinî, s. 38; a.g.y., Menâbi-i Ma’rifet, birinci baskı, Kum, Müessese-i Âmuzeşî ve Pejuheşî-yi İmam Humeyni (ks), 1386 (2007), a.g.y., Ma’rifetşinâsî der Kalemrov-i Gozârehâ-yi Pesin, Kum, Müessese-i Âmuzeşî ve Pejuheşî-yi İmam Humeyni (ks), Tâbistân (Yaz) 1394 (2015), 47-85; Misbah, Mücteba ve Abdullah Muhammedî, Ma’rifetşinâsî, Kum, Müessese-i Âmuzeşî ve Pejuheşî-yi İmam Humeyni (ks), 1394 (2015), 102-132.

Yani duyu aracı, aklın müdahalesi olmaksızın bilmeye güç yetiremez. Başka bir deyişle, duyu aracı tek başına kesin bilgiye ulaşamaz ve bu iş için aklın yardımına ihtiyaç duyar.

Fizikalistler ve materyalistlerin sözünü kendi metodolojilerini esas alarak analiz edersek ulaşacağımız iddia madde dışı bir varlık bulunmadığıdır. Çünkü madde dışı bir varlık bulunmamaktadır. Yani sarfettikleri sözün ve izledikleri yöntemin icabı kabul edilebilecek tek sebep, iddialarını kendi iddialarıyla ispatlamak istemeleridir. Diğer bir ifadeyle, başlangıçta varlığın bir türden fazla olmadığı ve onun da duyusal olduğu önermesini kabul etmişlerdir. Çünkü bilginin hasıl olabilmesi için duyu aracının yeterli ve herşeye kâdir olduğunu ve tüm gerçekliği anlayabileceğini iddia etmektedirler. Oysa duyunun sadece duyusal şeyleri idrak edebileceğini biliyoruz.

Öyleyse materyalist ateistlerin yol ve yönteminin gereği, yalnızca duyusal ve anlaşılabilir şeyler vardır. Öte yandan araştırmalara göre evrende maddî ve fiziksel şeyler dışında bir şeyin mevcut olmadığı sonucuna vardıklarını iddia etmektedirler. Başka bir deyişle, göz boyama ve hokkabazlıkla evrende madde ve fiziksel şeyler dışında bir şey bulunmadığını ispatladıkları söylenebilir.

3. Tanrının Varlığını İspatlayan Aklî Kanıtlar

Her ne kadar bazı düşünürler esas itibariyle ispat görevinin Tanrıya inananlara değil natüralistlere ait olduğuna inanmaktaysa da [28] her halükârda Tanrının varlığını ispat eğer kesin biçimde yapılıyorsa fizikalistlerin iddiası kesin olarak yanlışlanmış olacaktır. Şöyle ki, Tanrının varlığının ispatlanmasıyla aslında madde ve fizik dışı bir varlığın mevcut olduğu ispatlanmış olmaktadır ve bu da fizikalizmin iddiasının aksinedir.

Öyleyse Tanrının varlığını ispatlayan kanıtlar doğrudan ve kesin olarak fizikalizmin iddiasının doğru olmadığına açıklık kazandırmaktadır. İslam felsefesinde Farabî, İbn Sina, Hâce Nâsıruddin Tûsî, Molla Sadra gibi Müslüman düşünürler tarafından gerçekleştirilmiş kıymetli işlerden biri, Allah'ın varlık ve sıfatlarının ispatlanmasıdır. O kanıtların zikredilip açıklanmasına bu makalenin hacmi yetmez. Bu yüzden okuyucular bu kanıtları güzelce aktaran ve inceleyen kitaplara müracaat edebilir. [29]

4. Madde Dışı Ruhun Varlığının Aklî Kanıtlarla İspatı

Ruh veya nefis ya da günümüzdeki ifadesiyle "zihin" madde dışı bir varlığa sahiptir. Fizikalistler ise madde dışında hiçbir varlığı kabul etmeye yanaşmamaktadır. Bu yüzden, varlığı fizikalistler ve natüralistler tarafından inkar edilen şeylerden biri de insanın ruh ve nefis alanıdır. Onlar insanın vücudunda beyinden bağımsız "zihin" adı altında bir şeyin varlığını kabul etmez ve onu beyinle aynı şey sayarlar. İçlerinden kimileri mutluluk, üzüntü, idrak, düşünce gibi ruhsal halleri insan davranışlarına ve beyin faaliyetlerine indirgemekte

28 Taliaferro ve Charles, Felsefe-i Din der Karn-i Bistom, çev: İnşaallah Rahmetî, Tehran, Sühreverdî, 1382 (2003), s. 426-435.

29 Şu kaynaklara başvurulabilir: Hodaşinasî, Abdurrasul Ubudiyyet ve Mücteba Misbah; Tebyin-i Berahin-i İsbat-i Vücud-i Hoda, Ayetullahiluzma Cevadî Âmulî; İsbat-i Hoda be Reveş-i Asl-i Mevzûî, Abdurrasul Ubudiyyet; Felsefe-i Din, Taliaferro ve Geisler.

ya da bunları tıpkı bir yazılım gibi insan beyninin işlevi telakki etmektedir. Ruhun varlığı ve insanın ruhanî halleriyle ilgili bu olumsuz tavrın karşısında İslam düşünürleri, aklî ve felsefî kanıtlarla Allah'ın varlığını ispatlamaya ilaveten soyut ve madde dışı ruh ve nefisin varlığını da kesin çıkarımlarla kanıtlamışlardır. Bu kanıtları ayrıntılı olarak aktarmak bu makalenin hacmini aşıyorsa da onlara kısaca değinmek gerekir:

a) Bilgiyi Soyutlama Yoluyla Soyut Nefsin İspatı

Huzurî (sezgisel) ilimle bilgili ve haberdar olduğumuzu anlamaktayız. Huzurî (sezgisel) ilmin doğrulamalarından biri, "ben"i huzurî (sezgisel) ilimle anlamamız, fakat bedeni duyu organlarıyla tanımamız gerektiğidir. Öyleyse "ben" (= nefis ve ruh) bedenden başka bir şeydir. Başka bir ifadeyle her insan kendi içinde bilgi ve şuurdan nasiplenmiştir ve bilgi, maddi özellikleri bulunmadığı, genişleme ve bölünmesi olmadığına göre soyut bir şeydir. Bilgi soyutsa o bilgiyi algılayan da soyut olmalıdır. Çünkü soyut bir şey maddi olan şeyde çözünemez. Diğer bir deyişle, bilgiyi algılayan maddi olursa bilgi de maddi konuma bağlı olarak uzam ve bölüm gibi maddi özellikler taşımak zorundadır. Halbuki bilginin uzam ve bölünme özelliği yoktur. Öyleyse insanda bilgiyi algılayan soyut bir nefis vardır.[30]

b) İnsanın İçsel Hallerini İspatlama Yoluyla Soyut Nefsin Kanıtlanması

İnsanın içinde mutluluk, korku, aşk, sevgi, öfke, üzüntü gibi haller vardır ve bunları huzurî (sezgisel) ilimle idrak eder. İnsanın deruni halleri madde dışı şeylerdir. Çünkü uzam ve bölünme gibi maddi vasıflardan yoksundurlar. Maddenin dışında kalan haller de maddi bedenin parçaları olamaz. Şu halde insanın, maddi bedene ilaveten soyut hallerini taşıyan maddi olmayan boyutu da vardır.[31]

c) "Ben"İn Bölünemezliği Yoluyla Soyut Nefsin İspatlanması

"Ben", huzurî (sezgisel) ilimle algılanabilen basit ve bölünemez bir varlıktır. Oysa bedenin organları sayılı ve bölünebilirdir. Öyleyse insan, bedenden ayrı madde dışında bir ruha sahiptir.[32]

d) İnsanın "Sabit Ben"i ve Kimliğin Birliği Yoluyla Soyut Nefsin İspatlanması

"Ben", onlarca yıl boyunca gerçek kişilik ve bütünlük vasfıyla yerinde kalan bir varlıktır. Bu bütünlük ve kişiliği de hatasız huzurî (sezgisel) ilimle bulmaktayız. Halbuki bedenin parçaları defalarca değişime uğrar ve öncül ve ardıl bileşenlerin bütünlük ve kimliği için hiçbir tür hakiki kriter mevcut değildir. Şu halde insanın varlığında bedene ilave olarak insanın kimlik bütünlüğünün kriteri sayılacak madde dışı bir boyut da vardır.[33]

30 Misbah Yezdî, Muhammed Takî, Âmuzeş-i Akâyid, s. 356.
31 Misbah Yezdî, Muhammed Takî, a.g.e, s. 357.
32 Dershâ-yi Şerh-i Manzume, s. 132; Mecmua-i Âsâr, c. 6, s. 119; Misbah Yezdî, a.g.e., s. 354.
33 Misbah Yezdî, a.g.e, s. 356.

Soyut nefsin varlığını ispatlamada delil oluşturan bu sağlam aklî kanıtlara ek olarak ölüme yakınlık tecrübeleri, ruhun bedenden tercihle çıkarılması, uzak erişim ve telepati, önsezi ve gaybı bilme, ruh çağırma, telekinezi, doğrulanmış rüyalar gibi insanın varlığında bedenden başka bir alan da bulunduğunu teyit eden başka şahitler de vardır.[34]

İnsan için madde dışı ve ruhanî alanın ispatlanması fizikalistlerin iddiasının geçersiz olduğuna delildir. Ayrıca fizikalistlerin ruhun ve ruhsal hallerin varlığı hakkındaki iddiası, cevap vermeye ve izah getirmeye güç yetiremedikleri çok sayıda çelişki ve sorgulamayla yüzyüzedir. Ruh alanını inkar etmede duyu ve deney yönteminin yetersizliği, insanın tek alanlı olduğunu mantıksal ve kesin kanıtla ispatlayamama, insanın madde dışı durumlarını açıklamadaki zaaf bu çürüklükler arasındadır.

5. Âhiret Âlemi ve Ölümden Sonra Hayatın İspatlanması

Fizikalistlerin iddiasına göre inkar edilmesi gereken dinî öğretilerden bir diğeri de "ölümden sonraki hayat" ve "ölümden sonraki âlem"dir. İnsanın varlığını madde dışında bir şey görmediklerinden hayatının bedenin ölümüyle birlikte ortadan kalktığına inanmaktadırlar. Bu durumda yeniden diriliş ve ölümden sonraki hayat için başka bir varlık mevcut olmayacaktır. İslam düşünürleri, ölümden sonraki hayat ve âlemin varlığı ve bunun imkanı için delil oluşturan insandaki ruh alanını ispatlamalarına ilaveten, akılcı ve diğer bağımsız çıkarımlarla yeniden diriliş ve uhrevî hayatı kanıtlamışlardır. Ölümden sonraki hayat ve âlemin ispatlanması bağımsız olarak fizikalistler ve natüralistlerin iddiasının üzerine geçersizlik çizgisi çekmektedir. Bu şekilde yeni ateizm de bâtıl hale gelmektedir. Diğer bir deyişle, natüralist ve fizikalist, madde, tabiat ve fizik dışında bir şeyin varlığını kabul etmemektedir, oysa kesin kanıtlarla nefis veya ruh adında doğa ve madde dışında bir varlık ispatlanmakta ve buna göre de bu maddi dünya ve dünyevî hayat dışında madde ötesi hayat ve dünya kanıtlanmış olmaktadır. Şu halde ruhun ve âhiret âleminin varlığının ispatlanması, ateizme ve varlığın reddine temel oluşturan natüralizm ve fizikalizmin geçersiz ve yanlış olduğu anlamına gelmektedir. Burada bu kanıtların en önemlilerini özetle açıklayalım.[35]

a) Nefsin Soyutluğu Kanıtı

İslam düşünürleri, insanda soyut nefsin varlığını ispatlamanın yeniden dirilişin varlığını ispatlamak için kanıt olduğuna inanmaktadır. Çünkü insan ruh sahibi olarak ölümsüz bir varlıktır ve onun için ölüm ve fânilik sözkonusu değildir. Öyleyse ölümden sonra insan ruhuyla hayata devam edecek demektir.

34 Akl ve İ'tikad-i Dinî, Michael Peterson ve diğerleri, s. 331; Felsefe-i Din, John Hick, s. 73 ve 302-304; Merg ve Câvidanegî, Hume, Russell, Flew, Eflatun, Hick, Allen, s. 16-17; Felsefe-i Din der Karn-i Bistom, Charles Taliaferro, s. 418 ve 425.

35 Ayetullah Cevâdî Âmulî, Deh Makale; Ayetullah Cevâdî Âmulî, Tefsir-i Mevzuî-y Kur'an, c. 4 (Mead ve Kur'an); Misbah Yezdî, Muhammed Takî, Âmuzeş-i Akayid, s. 363-367; Subhanî Ca'fer, Kum, Müessese-i Sâdık (a), 1417 Kamerî (1996), el-İlahiyyat, c. 4.

b) Adalet Kanıtı

Aklî kanıtları kullanarak önce Tanrının varlığı, sonra da onun mutlak kemali ve sıfatları ispatlanmaktadır. Allah için sabit olan sıfatlardan biri de hiçbir insana zulmetmeyeceğini ifade eden "adalet"tir. Fakat bu dünyada adaletin gerçekleşme kapasitesi mevcut değildir. Çünkü çoğu iyi insan davranışlarının ödülüne ulaşamamaktadır. Pek çok kötü insan da yaptıklarını cezasını bu dünyada görmemektedir. Şu halde akılla ispatlanan Allah'ın adaleti, insanların davranışlarının ödülünü ve cezasını görmesi için bu dünyadan sonra öteki dünyanın var olmasını gerektirmektedir.

c) Hikmet Kanıtı

İnsanda beka ve sonsuzluk eğilimi vardır. Eğer insanın bu eğilimi için bir bağlantı mevcut olmazsa bu eğilimin varlığı boşuna ve yersiz olacaktır. Şu halde Allah'ın hikmeti insan hayatının ölümsüz olmasını ve ölümden sonra devam etmesini gerektirmektedir.